

פרשת שלח לך

בַּטַח בְּה' וַעֲשֵׂה טוֹב, שְׁכֵן אֶרֶץ וְרַעַה אַמוֹנָה (תהלים לו ג):

גם תועלת אחרת נמשך מזה, כי לא יסכן עצמו בהרים וגבעות ובמדברות, כי ידע שלא יגרע ולא יוסיף לו השתדלותו. ושני ענינים אלו נלח איתם הכתוב באמרו (תהלים לו ג) "בטח בה' ועשה טוב, שכן ארץ ורעה אמונה", יאמר: בטח בה' ולא על כחך והשתדלותך, ובוה ועשה טוב ולא תמריח עצמך לילך אנה ואנה, רק שכן ארץ ורעה אמונה, שיאמין בהקב"ה שאמר בתורתו (דברים ח יח) "וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". וכללות האמונה ועקרה, להאמין בדרך שלא יקבלנו שכלו ולא יהיה הטבע מסכים אליו, [שאם יהיה אתו דבר ה' - יאמין אמונה אמין לא יס[ת]פק ולא ירהר אחריו.

וזה היתה חטאת ישראל בדבר המרגלים [ככתוב שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בקהם (ג ב)] שעליה הוקבע בכיה לדורות הבאים אחריהם, וכמאמרם ז"ל (תענית כט) "אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני קובע לכם בכיה לדורות".

ואמרו ז"ל (פסחא לד. ורש"י כאן) "שלח לך

דוד המלך ע"ה הודיענו ולמדנו בדברו מוסר השכל, כי לא ישתדל האדם יותר מיכולתו על כל דבר שיקוה אליו, כי זה כמעט יביאנו לידי כפירה, כי יחשוב שהכל מקרה והכל בהשתדלות האדם, ואם העשיר - יחשוב כי בהשתדלותו העשיר, ואם העני - יחשוב כי מהקרון השתדלותו העני, וכן בשאר המקרים, אבל יספיק לו מעט השתדלות, והגמר - על ידו יתברך, וכמאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קלח ח) "ה' יגמור בעדי", ועם זה תהיה אלהותו יתברך בין עיניו תמיד, וזה יסובב לישר מעשיו ולתקנם אחר שנתקע במחשבתו שכל צרכיו תלויים בידו והוא צריך אליו, ואיך ימרה דבריו והוא צריך אליו בכל עת ועונה. ואם-כי תהיה עבודתו חסרה קצת, כבר אמרו ז"ל (פסחים ג) "מתוך שלא לשמה בא לשמה".

ועל זה הוכיחם משה רבינו ע"ה בתלות הצלחתם בהשתדלותם, אמר (דברים לב טו) "וישמון ישורון ויבעט וגוי וימוש אלוה עשהו" וגוי, פירוש שלא תלו הצלחתם בו [יתברך]. וזה המשך הענין יקניאודו בזרים, כי אחר שלא היה שם שמים שגור בפיהם, שכחו אל מושיעם ועבדו עבודה זרה.

לַבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אִם אַחֲרַי חֲמָא זֶה, דְּקָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יֵשׁוּב רִיקָם:

והוא ענין מאמרם ז"ל במדרש רבה (במדב"ר טו ג) **שֶׁלַח לָךְ אַנְשִׁים, רַי אַחֵא הַגְדוּל פִּתְחָא, יִבְשׁ הַצִּיר נִבְלָ צִיץ וְדַבְרַי אֱלֹהֵינוּ יִקוּם לְעוֹלָם** (ישעיה מ ח), **לְמַה הִדְבַר דּוּמָה, לְמַלָּךְ שְׁהִיָּה לֹא אוֹהֵב וְהַתְנָה עִמּוֹ, וְאָמַר לֹא לָךְ עַמִּי וְאֲנִי נֹתֵן לָךְ מִתְנָה, הֲלָךְ עִמּוֹ וְמַת, אָמַר הַמֶּלֶךְ לְבָנָיו שֶׁל אוֹהֵב: אִם עַל פִּי שְׁמַת אֲבִיךָ, אֵינִי חוֹזֵר בִּי בְּמִתְנָה שְׁאִמְרַתִּי לֹא. כִּךְ הַקְּבִ"ה אָמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ עִ"ה: "קוּם הִתְהַלֵּךְ בְּאַרְצִי" וְגו', וְכֵן הוּא אוֹמֵר "כִּי כָל הָאָרֶץ וְגו' לָךְ אֶתְנַנְנָה", אָמַר לֹא הַקְּבִ"ה לְמִשְׁהָ: אִם עַל פִּי שְׁהַתְנִיתִי עִם הָאֲבוֹת לִיתֵן לָהֶם הָאָרֶץ וְמַת, אֵינִי חוֹזֵר בִּי אִלָּא "וְדַבְרַי אֱלֹהֵינוּ יִקוּם לְעוֹלָם". עכ"ל.**

ויש להקשות בדבריהם טובא: א' מה בְּנִתָּם בזה, דלכאורה אין ענין לדבריהם עם פרשת שלח לך. גם, דבריהם תמוהים, דמשמע שְׁהַמְתָּנָה היתה לאברהם, וקרא כתיב (בראשית טו טז) "ודור רביעי ישובו הנה" וגו', ואיך תיסק אדעתין שבמיתת אברהם לא יתן אותה לישראל, וקרא כתיב (שם שם יח) "ביום ההוא כרת ה' ברית עם אברהם לאמר לזרעך נתתי את הארץ" וגו'.

והרב מהראנ"ח ז"ל בסדר זה, חָדַשׁ מדבריהם ז"ל חֲדוּשׁ גְדוֹל שֶׁלֹא נִשְׁמַע, וְהוּא:

אַנְשִׁים, שֶׁלַח לָךְ מִדַּעְתְּךָ" וכו'. הנה הם ז"ל הוקשה להם תיבת לָךְ יִתְרָה. ועוד יש לדקדק ואמרו "אשר אני נותן לבני ישראל" וגו', שאמירה זו בְּמִקוּם זֶה תְּפִלָּה, וּבְקִצּוֹר הִיָּה לֹא לומר "ארץ כנען". ולפי פשוטו יש לִישֵׁב. גם אמרו "כל נשיא בהם", למה [לא] בחר כי אם הנשיאים, ובפרט לשליחות רעה כזו. גם יש להקשות שהנשיאים שנזכרו בדגלים (ריש פרשת במדבר) ובחנוכת המזבח (סוף פרשת נשא) אין גם אחד מהם כאן, ורחוק הוא שבמעט זמן ימותו כָּלָם:

הביאור: כי הוא יתברך ויתעלה 'באשר משפטו פעלו⁵⁶², במקום הרגו - שם הרחמים, ולזה אמר שלח לך אנשים, ואמרו לך ירצה בו "לדעתך" כפירש"י ז"ל, לומר כי אין לי חֶפֶץ בשליחות זו, אך להפסיד דעתם "שלח לך" וכו'. ועוד ירמוז באומרו לך כפירש"י בפרשת לך לך (בראשית יב א) להנאתך, אף כאן נִכְלַ לְפָרֵשׁ בְּהִיפֹךְ "לך" לצערך ולהיזקך, שצער יש למשה רבינו ע"ה במרגלים, שעל ידיהם לא נתקבלה תְּפִלָּתוֹ שֶׁלֹא לִיכַנֵם לְאָרֶץ, כְּמֵאִמְרָם ז"ל (ילקוט הושע תקטז) שנקבר במדבר כדי שיביא עמו מְתֵי מִדְבָר [בזכותו].

ואמר אשר אני נתן לבני ישראל, יאמר שלא תחוש שעל ידי המרגלים אחזור מהבטחתי ומתנתי, לא כן, אשר אני נתן

562. צפניה (ב ג). ועיין יבמות (עח) שדרשו באשר משפטו שם פעלו, והאריך בזה רבינו בריש פרשת וארא.

יתפרש שאומרו "אף על פי שהתנתי עם האבות ליתן להם הארץ ומתו, איני חוזר בו", אין הפונה על האבות (ממש), אלא על זרעם אחריהם והם יוצאי מצרים, שהפונה הראשונה באומרו "לזרעך [אתן את הארץ הזאת]" היתה עליהם, וכשלא זכו והטאו - יעלה על הדעת שיחזור בו, לזה אמר "יבש חציר" וכו', ואף על פי כן "ודבר אלהינו יקום לעולם". והחציר 'והצייץ' הם דור יוצאי מצרים, הגדולים עם הקטנים שהגיעו לכלל עשרים⁵⁶⁶ בשעת המרגלים, ואף על פי כן "ודבר אלהינו יקום לעולם" כמו שנאמר (דברים א ז) "ומפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם וגו' המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה".

ואמר איש אחד איש אחד וגו' כל נשיא בהם, נראה ששני מיני נשיאים היו לישראל, וכאומרם בגמרא (קדושין עו.) "רב ביבי דגברא רבא הוא, ליהוי רישא למילי דשמיא, ואדם אחר ליהוי רישא למילי דמתא", כן היו לישראל: הנשיאים הגדולים שנוהגים שררה וגדלה ללכת בראש המלחמה וכיוצא - הם הנשיאים שנוכרו בחנוכת המזבח ובדגלים. והנשיאים שבכאן - הם העוסקים ללמד דעת את העם ולהוכיחם ולהדריכם בדרך ישרה, וכבר פירש"י (פסוק ג) "כָּל־אֲנָשִׁים: כל אנשים שבמקרא - לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו".

שהם ז"ל פונתם שמצוה היתה מאת ה' שלוח המרגלים אך הוא לכונה טובה להחזיק בארץ לזכות בה, וכענין שאמר "קום התהלך בארץ", והאריך לדקדק זה מן הכתובים. וכל דבריו בזה לקוצר דעתי כמו זר נחשבו⁵⁶³ אחר המחילה, דקרא בהדיא כתיב (דברים א כב) "ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ", הרי שתחלת שלוח מרגלים לא היה מאתו יתברך, רק על ידי שאלת ישראל. גם בפרשה זו 'תחלת-דבר'⁵⁶⁴ - "שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען" וגו', ואם מצותו יתברך - לא היה אומר "ויתורו", [שהכל גלוי וידוע לפניו יתברך]. וגם בגמרא מוכח שחוקת אברהם היתה מספקת, דאם לא כן מה הועילה חוקת משה רבינו ע"ה. גם, חוקה זו אין לה שחר, ודבר אלהינו יקום לעולם, וכבר פרת ברית עם אברהם, ו'חוקת' אברהם אבינו ע"ה דמיון⁵⁶⁵ בעלמא, ולהודיעו שקרקע נקנית ב'חוקה' בין אדם לחברו:

אבל הנראה מ'פונתם ז"ל, כי הם רצונם לדקדק אומרו "אשר אני נותן לבני ישראל", שאמירתה במקום הזה קשה כחומץ. ולזה פירשו שרצה לרמוז שלא יגרום הטא המרגלים וכעפו יתברך עליהם לחזור במתנתו, אלא יתנה לבניהם. והוא שאמר, ר' אחא הגדול פתח: יבש חציר נבל צייץ וכו', לומר שבזה מתורץ דקדוק הכתוב. ועם זה

566. ועל כן נקראים 'צייץ' מלשון 'ויציצו מעיר כעשב הארץ' (תהלים עב טו), שגדלו כעשב.

563. הושע ח יב.

564. ע"פ הושע א ב.

565. פעולה סמלית בעלמא.

משה, וגם מחשש זה אפשר שיהרגוהו. לזה נתפלל עליו דוקא שהיה תלמידו, ובסכנה היה עם המרגלים, כי לא יאמינו בו שיאמר דברים נגד רבו ואדונו. ולזה, גם הכתוב לא שבח ליהושע כל כך כמו כָּלֵב, כי יותר ראוי להתפתות כָּלֵב מיהושע:

וְדַאִיתָם אֶת הָאָרֶץ מֶה הוּא וְאֵת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הַחֶזֶק הוּא הַרְפָּה הַמַּעַט הוּא אִם רַב (יג יח). יֵשׁ לַהֲבִין מֶה רָצָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה בזה, אַחֵר שֶׁהוּא יֵדַע חֻזְקָם וְרַבּוּם, פְּשִׁיטָא שְׂכָן יֹאמְרוּ. וּלְפִי פְשׁוּטוֹ יֹאמֵר שֶׁאֵין הַכֹּהֵן בַּחֻזְקָם לְהִלָּחֵם, אֲךָ לַהֲגִיד שֶׁהָאָרֶץ מְגַדֶּלֶת חֻזְקִים וּמְרַבָּה אוֹכְלוּסִין. וּבִזָּה נִיחָא עֵין הַמְּרַגְלִים, שֶׁלֹּכְאוּרָה כָּל מֶה שֶׁאִמְרוּ אִמַּת הוּא, וְלִמָּה נִעֲנָשׁוּ. אֲךָ עֹנֵשׁם הִיָּה, אוֹמְרִם "אִפְסֵי כִי עֵין הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ" (לְקַמֵּן פְּסוּק כח), וְאֵלֹו אִמְרוּ "וְעֵין הָעָם" לֹא הָיוּ נִעֲנָשִׁים, אֲךָ בְּאִמְרַתָּם "אִפְסֵי" נִרְאָה כְּאוֹמְרִים שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ לָהֶם. וְגַם בְּשִׁנּוּי מ'חֻזְק' ל'עֵין' [נִעֲנָשׁוּ], שֶׁהַחֻזְק יוֹרָה עַל הַגְּבוּרָה וְהַבְּרִיאוּת, וְהַעֲזוּת מוֹרָה עַל הַנְּצוּחַ, כִּי הַעֲזוּת הִיא מִבַּע [בְּאִדָּם] וְאֵין בִּזָּה הַגְּדָה עַל מִבַּע הָאָרֶץ, וְעַל זֶה נִעֲנָשׁוּ. וְכֵן כֹּתֵב הַרְמַב"ן ז"ל שֶׁעָקַר עֹנֵשׁם עַל שֶׁאִמְרוּ "אִפְסֵי", וְהוּא נִכּוֹן:

וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ אוֹמְרוּ הַחֶזֶק הוּא וְגוֹי, שֶׁחֻזְקָם הוּא - אִם יִמָּצֵא בְּהֵם מִן הַצַּדֵּק וְהַיּוֹשֵׁר, וּרְפִיּוּנָם - הוּא לְהִיפֵךְ, מֵהָיוּת בְּהֵם הַעוֹל וְהַחֲמָס וְכָל תּוֹעֵבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, וְכִמְאֹר הַכְּתוּב (כא כד) "כִּי עֵין גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן", אִמְרוּ ז"ל (מְדַרֵּשׁ אַגְדָּה כַּמְדַּבֵּר כֹּא כד, פֶּסֶץ חֲקַת קַתָּה) "מֵהוּ עֲזוּתוֹ אֵל תִּצַּר בְּנֵי עַמּוֹן" וְגוֹי,

וְהִיָּתָה הַכֹּהֵן בְּשִׁלּוּחַ הַנְּשִׂאִים, כִּי מִן הַיְדוּעַ שֶׁהַנְּשִׂאִים וְהַגְּדוּלִים יִחוּשׁוּ יוֹתֵר לְהַפְסֵד הָעָם, כִּי כְּהַפְסֵד הָעָם תִּפְסֵד גְּדֻלָּתָם, לֹא כֵן דְּלֵת הָעָם וְכָל שְׂכָן הַעֲנִיִּים, כִּי אֵין הַפְּסֵדִם כָּל כֵּךְ כְּמוֹ הַגְּדוּלִים. וְלִזֶּה שֶׁלַּח הַנְּשִׂאִים הָאֵלֹו, מְצוּרָף לְהִיּוֹתָם תְּמִיד מִנְּהִיגִים אוֹתָם - יִקְבְּלוּ דְבַרְיָהֶם:

אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שִׁלַּח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ (יג טו). כִּבְר אִמְר (אלה שמות האנשים) ["ואלה שמותם" (לעיל פסוק ה)]. וְדַרְךְ רַמְזוֹ יִרְמֹזוּ מֶה שֶׁאִמְרוּ ז"ל (במדב"ר טו ז) שְׁכַל שְׁמוֹתָם מוֹרִים עַל מַעֲשֵׂיהֶם, סְתוּר - שֶׁהַסְּתוּר שִׁבַּח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מִיִּכָּאֵל - שֶׁעָשָׂה לְשׁוֹנְאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֵךְ, נַחֲבִי וְכוּי, וְכֵן כָּלֵם. לִזֶּה אִמְר אֵלֶּה שְׁמוֹת וְגוֹי וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֻׁעַ וְגוֹי, לֹמֵר שֶׁכֹּאֲשֶׁר נִסְתַּכַּל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ ע"ה בְּשְׁמוֹתָם, אֵז וַיִּקְרָא לְהוֹשֻׁעַ וְגוֹי יְהוֹשֻׁעַ, כְּפִירְשֵׁי "יְהִי וְיִשְׁעֶךָ מַעֲצַת מְרַגְלִים". וְמֵה שֶׁהוֹסִיף לוֹ יוֹד וְלֹא אוֹת אַחֲרָת, נִרְאָה שֶׁהוּא לְהִיּוֹת כְּחוֹ גְדוּל כְּהֵם שֶׁהֵם עֲשֵׂרָה וְלִשְׁלֹא יִמְשַׁךְ אַחֲרֵיהֶם, עֲזָרוּ בְּתַפְלָתוֹ וְהוֹסִיף לוֹ אוֹת יוֹד לְיִפּוֹת כְּחוֹ כְּהֵם, וְאֵף שִׁיפְתוּהוּ לֹא יוֹכְלוּ לוֹ. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ לְהִיּוֹת שִׁזָּה נִסְמֵין עֲשִׂירִי, אִמְר לוֹ: יְהִי וְיִשְׁעֶךָ מִנְּסִיּוֹן הַיּוֹד הַזֶּה:

וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ יַעֵן כִּי שֵׁם הַיּוֹד בְּרוּךְ הוּא, כִּבְר נִמְלֹו הַיּוֹד אֲבַרְהָם וְשָׂרָה, וַיּוֹ נִמְלָה יִתְרוֹ, נִשְׂאָרָה יוֹד נִמְלָה יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵן כֹּתְבוּ מִהַמְּפָרְשִׁים. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שֶׁנִּתְפַּלֵּל עֲלֵיו שֶׁלֹּא יִהְרַגוּהוּ, כִּי יֵדַע בּוֹ שְׁמוֹף לֹא יִתְפַּתָּה לָהֶם, הֵן מְצַדְקָתוֹ, הֵן מְקִירוּבּוֹ עִם

העיר שמקרוב נבנית יהיו פירות אילניה בריאים וגסים, ולפי רוב השנים יוקלשו הפירות, לזה אמר וחברון ז' שנים נכנתה לפני וגו', שהיתה ישנה ביותר, ועם כל זה פוק חזי: "ויכרתו משם וגו' וישאוהו במוט בשנים".

וַיִּבְאוּ עַד נַחַל אֲשָׁכּוֹל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זִמּוֹדָה וְאֲשָׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשְׂאֶהוּ בְּמוֹט בְּשָׁנִים וּמִן הַרְמְנִים וּמִן הַתְּאֲנִים (יג כג). ירמוז בזה מה שאמרו בגמרא (סנהדרין קח) "מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (לקמן יד לו) וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת הָאָרֶץ רַעָה בְּמַגְפָּה לִפְנֵי ה'". הוא שאמר ויכרתו משם לעצמם זמורה - לשון "זמיר עריצים" (ישעיה כה ה), שנזמרו מן העולם. **וְאֲשָׁכּוֹל** - שִׁשְׁכָּלוּ אֲבוֹתֵיהֶם מֵהֶם בְּעוֹלָם הַבַּיִת.

ועל זה אמר לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֲשָׁכּוֹל עַל אֲדוֹת הָאֲשָׁכּוֹל אֲשֶׁר פָּדְתוּ מִשָּׁם בְּגֵי יִשְׂרָאֵל (יג כד). ומאי קא משמע לן, אלא להעיר על גודל החטא שלהם שאין לו מחילה עולמית. ולזה קרא לַמָּקוֹם הַהוּא בשם שְׁפוֹלִם [נחל אשכול], לרמוז שתמיד שְׁפוֹלִים הם מעולם הבא. וכפי הפשט גם כן, ירמוז להסיר מלב האומרים "אחטא ואשוב", כי הרי חטאם שמור לדורות, וכמה רושם עושה החטא רחמנא ליצילן:

וַיִּלְכוּ וַיִּבְאוּ אֶל מֹשֶׁה וְגו' וְאֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' קִדְּשָׁה וַיֵּשִׁיבוּ אוֹתָם דְּבַר וְאֵת כָּל הָעֵדָה וַיִּרְאוּ אֶת פְּרֵי הָאָרֶץ (יג כו). [הלשון כפול כי "אותם"

באופן שהעזות היא כאשר יחוסו עליהם מן השמים, וזה ימשך מעשותם הטוב. ואף משה רבינו ע"ה נתיירא מעוג לפי ששמש לאברהם אבינו ע"ה (נדה סא), עד שאמר לו ה' אל תירא אותו וגו' (לקמן כא לד). מצינו שהגורם לאמות שהיו בארץ ישראל לדחותם הוא רשעתם, כמו שנאמר (דברים ט ה) "כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישים מפניך". זהו מה שפנן באומרו החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב, שלפי מעשיהם יהיה חוזקם ורפואם ומיעוטם ורבוים, שהטובים - ואם הם מעט - הם רבים, כמו שנאמר [באלישען] (מ"ב ו טז) "ויאמר אל תירא כי רבים אשר אתנו מאשר אתם", והמה, [המרגלים], טעו ונבהלו מחוזקם עם היותם רשעים וחטאים, ותלו הדבר בטבע ולא בהשגחתו יתברך:

וַיַּעֲלוּ בְּנֵי בְנֵי אֶחֱיָמִן שִׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵזֶק וְחִבְרוֹן שִׁבְעַ שָׁנִים נִבְּנָתָה לִפְנֵי עֵצֶן מִצְרַיִם (יג כז). פשוטו של פסוק זה קשה למאד מאד. ורלב"ג ז"ל פירש שפננתו להודיע שבח ארץ ישראל, שהמקום שנבנה בתהלה הוא המובחר, והוא נכון. **אלא** שיקשה קצת, דאין זה אלא באם הם של אדם אחד. ורש"י ז"ל בפרשת 'ראה' בן לִישָׁב זה, שפירש כפירוש רלב"ג, והקדים "אדם אחד בנאם, הם בנאם לבניו". אלא דקצת קשה דהא גופה מנא ליה. ויש לומר דהקושיא היא התירוץ, דמדקאמר וחברון שבע שנים וגו' יש ללמוד דאדם אחד בנאם:

ועוד נראה לפרש אומרו "וחברון שבע שנים" וגו', להודיענו שבח ארץ ישראל, כי

שנה, והיו שנייהם קהות על אורך הזמן ההוא שנשארנו נעים ומטולטלים. ועל הדור ההוא שנגזר עליהם מיתה אמר "וכעשן לעינים" כפירוש" בפסוק "וכליון עינים" (דברים כח טו) שהמצפה לדבר-מה ואינו בא, עיניו כלות. אף הדור ההוא שהיו מצפים ליכנס לארץ ולא נכנסו, הוה ליה 'עשן לעינים', באופן שכללות דברי המדרש לומר שפסוק זה נאמר על המרגלים, ובוה מ'ישב:

וכי האי גוונא אמר שם בסמוך: **שלח לך הדא הוא דכתיב** (משלי כו ו) **"מקצה רגלים חמם שתה, - שלח דברים ביד כסיל"**. והנה נראה שגם פסוק זה רצה לפרש אותו על המרגלים, והוא כמו שנתבאר ששתי רעות נמשכו מהמרגלים, אחת גדולה מחברתה: לדור ההוא - **מקצה רגלים**, שקצץ רגליהם מלעבור לארץ, שנגזר עליהם "כמדבר הזה יתמו ושם ימותו" וגו', ולבניהם אחריהם - **חמם שתה**, שנתקיים בהם "אבותינו הטאו ואינם, ואנחנו עונותיהם סבלנו" (איכה ה ז), וכמו שאמר הכתוב (לקמן יד לג) "ובניכם יהיו רועים כמדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם" וגו', וזהו בעצם "חמם שתה". כל זה מי גרם? **שולח דברים ביד כסיל**.

ודקדק הכתוב לומר "שולח דברים" ביד כסיל" להעיר על עצה טובה, והיא: כי אף הרוצה לשלוח הכסיל מדוחק, לא ישלחנו על עסק דברים, או להוליך דברים או להביא דברים, כי ימשך רע, כי הדבור - מצד השכל, להוציא דברים כתקן ולהביא דברים כתקן. אכן אם ירצה מדוחק, ישלחנו לעשות איזה דבר [פעולה ומעשה], ולהטיל עליו גודא

כולל כל העדה. אך [רצה] לרמוז כי התשובה שהשיבו למשה ולאהרן ולכל העדה בכללות הנרמז בלשון "אותם", לא היא התשובה שהשיבו לעדה בפני עצמם, וכאלו אמר וישיבו אותם - [את משה ואהרן וכל העדה] - דבר [אחד], ואת כל העדה דבר [אחר]. והוא שאמר (דברים א כח) "אחינו המסו את לבבנו" וגו' [שדברו אחר כך המרגלים לעדה] - שלא בפני משה ואהרן - דברים הממוסים את הלב מפחד, וזהו חטא המרגלים:

ובמדרש רבה (במדב"ר טז) אמרו: **שלח לך אנשים, הדא הוא דכתיב** (משלי י כו) **"כחמין לשנים וכעשן לעינים כן העצל לשלחיו"**. ויש להבין מה פונתם בזה. ונראה שהם ז"ל הוקשה להם מה שהקשינו במקום אחר בפסוק "כחומין לשנים" וגו', שאין הדמיונות שוין, שאין רעת החומין לשנים כל כך גדולה כמו העשן לעינים. ולפי פשוטו פירשתי שם, עין שם (בה"ב דרוש ט"ז) ממאמר חסד ואמת פירושים שונים:

ולפי המדרש הזה נראה שחז"ל רצו לפרש מקרא זה על המרגלים, שעל ידי עצלותם בשליחות זו גרמו שתי רעות לישראל: אחת לדור ההוא שנגזר עליהם מיתה, כמו שאמר הכתוב "כמדבר הזה יתמו ושם ימותו", ואחת לבניהם אחריהם, כמו שאמר הכתוב (לקמן יד לג) "ובניכם יהיו רועים כמדבר ארבעים שנה". והנה שתי רעות אלו, אחת גדולה מחברתה, ולזה אמר "כחומין לשנים" וגו'. ומאמר "כחומין לשנים" הוא חוזר על בניהם, שזכו ליכנס לארץ אלא ששהו כל כך זמן רב, ארבעים

רבה⁵⁶⁷ בחומר ולבנים, כי לא תאות לו כי אם שליחות כזו, לא 'דברים', וזהו 'שולח דברים ביד כסיל'.

ועוד יש לפרש כי הכסיל הזה הוא פְּטִיט ודְּבָרָן, שכל מה שיתרבה השכל באדם - תרבה בו השתיקה, ואמר (משלי יז כח) "גם אויל מהרשיש חכם יחשב". והנה לשליחות דברים לא יצלח כי אם השתקן שדבריו מועטים, כי הדברן - "ברוב דברים לא יחדל פשע" (משלי יט), כי הדברן יצטרך להיות לו שכל גדול מהשתקן, והדברן צריך ערב והוא השכל, והשתקן - שתיקתו היא ערבותו. ולזה בשליחות בדברים נבחר השתקן, כדי שלא ירבה לדבר מהדבר שמוסרין בידו:

ועם זה יובן פסוק בהפטרה (יהושע ב א) וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר, שאומרו חרש - לפי דרכנו [יאמר] שאחר שראה יהושע הרעה הנמשכת מן המרגלים שהיו עמו מצד שהיו דְּבָרָנִים, בחר שנים מרגלים שותקים הרבה עד שנראים כחרש שאינו לא שומע ולא מדבר. וראו גודל שתיקתם מהפסוקים הנמשכים "ויבואו בית וגו' וישכבו שמה", שתיבת וישכבו במקום הזה אין לה שחר, ומה חֲפָצְנוּ בשכיבתם. גם אומרו (שם שם ב) "ויאמר למלך יריחו", היה לו לומר ויאמרו למלך יריחו. גם אומרו "הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל" וגו', [לפי] תקון הלשון (היה לו לומר) "הנה אנשים מבני ישראל באו הנה". גם אומרו (שם שם ג) "הוציאו האנשים הבאים אליך אשר באו לביתך" הוא יתר. גם אומרו "כי לחפור את הארץ באו" יתרה, וכל שכן שאין המלך צריך להתנצל, ואשר יגזור מי יפר:

וזהו אצלי אומרו רש"י ז"ל משם המדרש (שם): **אני אמרתי להם שהיא מוכה, חייהם שאני נותן להם מקום למענות בדברי המרגלים וכו' עכ"ל**. צריך לידע, 'נתנית מקום' זו - מה היא? ונראה שהפְּנִיָה היא, שאזמין להם אנשים דְּבָרָנִים, נראים צדיקים ובקרבם ישימו אורכם. ואפילו יהיו צדיקים, אחר שיהיו דְּבָרָנִים - ברוב דברים לא יחדל פשע, ויתפשו:

והוא שאמרו במדרש: **נְבָרִין היו המרגלים שיוציאו דבה וכו', שנאמר** (ירמיה ט ב) **"וידברו את לשונם שקר" וגו'.** וצריך להבין, כי חכמים אמרו שבאותה שעה כשרים היו. אך יאמר שהיו דְּבָרָנִים שלא יאותו לשליחות דברים, ולזה הוצרך

אך כל זה כי המה עשו עצמם חרשים מרוב השתיקה, וכשנכנסו לא דברו אפילו עם בעלת הבית מטוב עד רע, אפילו לשאל להם ומים, רק תקף לכניסה וישכבו שמה, כדי שלא ירגיש שום אדם בדבריהם ועקימת שפתותיהם שיש בהם רע. ומצד זה ודאי

567. ע"פ ב"ק צב. גודא רבה: כותל גדול, כלומר עול גדול.

אך הטעם שהצפינתם אחר שלא נכנסם אדם לביתה, גם חז"ל אמרו במדרש רבה (כמדכ"ד מז א) שפנחס לא הוצרכה להצפינו, וקצת קשה שהרי אחריו כתיב "ותמננס בפשתי העץ" וגו', נראה פשוט שבשעת הדחק בעת בוא השליח אליה ולא היה יכולת בידה להצפין שניהם אלא מדוחק, אמר לה פנחס שאינה צריכה להצפינו. אך כאשר יצא השליח, לא רצתה לסמוך על הנס **והיא העלתם הגגה** (שם שם ט), ולזה אמר **והיא**, כי אף שפנחס אמר לה כן - היא לא רצתה, **ותמננס בפשתי העץ**:

ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ (יד כא). יש לפרש על דרך מאמרם ז"ל (זבחים קטו) כשהקב"ה עושה דין באוהביו, הוא מתעלה וכו', דכתיב (תהלים סח לו) "נורא אלהים ממקדשך", אל תקרי ממקדשך אלא ממקדשיך". והוא שאמר (יד כ-כא) **סלחתי כדברך ואולם חי אני**, שאעשה דבר שבו ימלא כבוד ה' את כל הארץ, שעל ידי שאעשה דין בהם - על ידי כך יתעלה ויתגדל שמי בכל הדורות, שיאמרו: "אם לעושה רצונו כך, קל וחומר לאחרים".

אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וכל מנאצי לא יראוה (יד כג). קצת קשה שהוא יתר. ונראה **דמנאצי** הם המרגלים שהם מנאצי בעיני ישראל, וכוננתו שלא יראוה כלל לא הם ולא זרעם, כאומרם ז"ל (בבא בתרא קיז) שהמרגלים לא נמלו חלק בארץ.

היה רחוק שיגיע הדבר לשום אדם ובפרט למלך, אך **ויאמר** למלך יריחו, אחשוב שעל ידי התרפים הגד לו או על ידי אצטגנינות, ולזה אמר **ויאמר** בחסרון אומר.

ולזה התרפים והאצטגנינים כתיב בהו (ישעיה מז יג) "מודיעים לַחַדְשִׁים מאשר יבאו עליך", ודרשו ז"ל (ב"ר פה ב) "מאשר ולא כל אשר", וכענין "ברעה הוציאם" (שמות לב יג), ואיצטגניני פרעה הם אמרו היום נולד מושיעם, ואיני יודע אם מישראל אם מהמצריים, כן קרה למגידי עתידות למלך יריחו, [אמרו לו] **הנה אנשים באו הנה**, ודאי באו, ואפשר שהם **מבני ישראל**. ולזה הפסיק **באו הנה מבני ישראל**. וכשבקשו ומצאו שלרוב נכנסו, מהיותה אשה ואין דרך ארץ ליכנס לביתה - שלח לה **הוציאי האנשים** וגו'.

ולשלא יתחמץ לבב השומעים כי מה זה להטיל חמס על שני חרשים [אשר] תכף לביאתם "וישכבו שמה", והמרגלים צריכים להיות פקחים וחריפים, לזה אמר לה: אל ישואוך בשתיקתם וּבְשִׁנוֹתֶם את טעמם, דעי נאמנה **כי לחפור את כל הארץ באו**. ולשלא תטמינם כי תחוש לעצמה שלא תתפיש כגנב שלא תחוש לנזק המלך ואנשי המדינה, אמר לה: אל תחושי מזה, **הבאים אליך**, ולא אליך ממש, רק אשר **באו לביתך** ואין עליך אשמה ולא תפחדי מזה. ולזה אמרה גם היא (שם שם ד) **כן באו אלי האנשים**, כדבריהם כן הוא שאין ידי במעל, **באו אלי האנשים לא ידעתי מאין המה**:

ולזה אמר וְעַבְדֵי קְלָב עֲקַב הַיְתָה רוּחַ אַחֲרַת עַמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָי וַהֲבִיאתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שְׁמָה וְזָרְעוּ יוֹרְשֶׁנָּה (יד כז), כנראה להדיא שבא להבדילו מן המרגלים. ואזמרו עקב היתה רוח אחרת, ירמוז שפֶּלֶב היה רצונו להיות בעצתם אלא שכפה יצרו, ועל זה הלך להשתטח על קברי האבות כמאמרם ז"ל (רש"י לעיל יג כב), וזהו עקב היתה רוח אחרת עמו לרעה, שכן משמשת תמיד מאמר 'אחר', כמו לֹאֵל אַחֵר, ולזה נקרא אלישע אַחֵר (חגיגה פו), ורוצה לומר שלהיות שהיתה רוח אחרת עמו, ועם כל זה וימלא אחריו, ולכן והביאותיו וגוי וזרעו יורישנה, היפך המרגלים שלא זכו לא הם ולא זרעם:

אָמַר אֱלֹהִים חֵי אָנֹכִי נְאֻם ה' אִם לֹא כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּם בְּאָזְנֵי בֶן אֲעֻשֶׂה לָכֶם (יד כח). מדקדוק הכתוב נראה לְיֹשֵׁב פסוק בתהלים (קו כז) בענין המרגלים, ויִשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל וְגוֹ' וְלַהֲפִיל זֶרַעם בְּגוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בְּאַרְצוֹת. וצריך עיון היכן נזכרה שבועה זו בתורה "להפיל זרעם בגוים וּלְזָרוֹתָם" וגו'. ובמדרש רבה אמרו מכה זה שֶׁכֶּן היה, אף שלא נזכר בתורה. ורד"ק בפירושו יחזקאל (ס"ב ב) כתב כי זה נאמר על מלחמת העמלקי, שאמר "ויכום ויכתום", ואמר "וישמע וגו' וַיִּשְׁכַּח מִמֶּנּוּ שְׂבוֹי" (לקמן כא א), כי באותו השבוי הרחיקום שוביהם, עֵינַי עליו. ודבריו ז"ל רחוקים מאד, כי מלחמת הכנעני היתה בשנת הארבעים אחר מיתת אהרן. ועוד שאכתי קשה, כי ה' לא נשבע על זה כלל:

ודרך חורפא יאמר במאמרם ז"ל (קה"ר י א) על פסוק "אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתו" (תהלים צה יא), "למנוחה זו אינם באים, אבל הם באים למנוחה אחרת". נמצא שמשבועה שנשבע שלא יבואו לארץ ישראל מוכרח שיגלו כדי שיבואו למנוחה אחרת, והרי שבועה זו בכלל השבועה הכתובה בתורה.

ולפי פשוטו יראה שזה רמזו באומרו חי אני וגו' אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם וגו', שהם אמרו "ולמה הי מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו ומפינו יהיו לבנו", ועל זה אמר להם "כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם" וגו', וקשה] ולא מצינו שנפלו בחרב ולא נשיהם ומפיהם היו לבנו. ויש לומר דלכן דקדק לומר "אעשה לכם" דוקא, כי בשלכם אתם רשאים, וחרב ומגפה שבה מתו - חד הם.

ועוד יש לפרש דלכן אמר "אעשה", רוצה לומר שהחרב יהיה מידני, ולכם, ולא מיד אויב. ועוד "לכם" דוקא. ועוד יש לפרש שרמז לגלות ישראל בין העמים שנפלו בחרב והיו לבנה ולשלל בעונות הרבים. והוא שאמר (תהלים קו כז) "וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות".

ואמת שיש לתמוה למה לא נתקבלה תשובתם, וה' יתברך יעד לקבל בתשובה כל השבים. ובמסכת עבודה זרה (ד) אמרינן: "אמר ר' יהושע בן לוי: לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי

ראוי", שתמיד היו מתגברים על יצרם, והיה מן הראוי לשאת להם פנים ולא לפרסם הטאם, "אלא שאם הטא יחיד" וכו'.

וזה שרמזו התוספות באומרם "וצריכא: פירוש לכתוב הטאם" וכו', פירוש שהצריכויות היא על כתיבת הטא ישראל וקבלת תשובתם, וכתיבת הטא דוד המלך ע"ה וקבלת תשובתו, לא על המעשה עצמו. **אלא** שלשון הגמרא קשה לפירוש זה, דקאמר "לא עשו ישראל את העגל אלא כדי" וכו', משמע שהמעשה עצמו היה בשביל זה. ויש לדחוק דהכי קאמר, לא נכתב שעשו אלא כדי וכו'. והוא דוחק:

ואכן נראה דרך פשוט, והוא: שגם התוספות מפרשים דעל המעשה חוזר, דלא עשו אלא כדי ליתן פתחון פה וכו'. והוא, ש'מן הראוי היה ליעשות להם כעין נס להצילם מגנות גדול כזה אחר שהם צדיקים וחסידים, והיה לו יתברך לבטל המדה ד"הכל בידי שמים [חוץ מיראת שמים]" בדבר זה, כדי שלא יהיו לשמצה בקמיהם וכדי בזיון וקצף, אלא שלא עשה כן מפני התשובה. אלא שהתוספות הוקשה להם, דמשמע שהמעשה לבד יספיק לצריכויות זו, ומי יגיד לכל באי עולם שעשו החטא ונתקבלו בתשובה, שהוא דבר שלא ינלה אלא לדור ההוא, ודורות הבאים מה תהא עליהם, וכמה יודע איפוא קבלת התשובה ליחיד ולצבור? לזה כתבו: פירוש, לכתוב וכו'. **פירוש:** דהכי קאמר הש"ס, שמעם שעשו - כדי שיכתב הטאם וקבלת תשובתם, ומשם ילמדו הדורות. נמצא עכשיו שהמעשה פדי שיכתב,

תשובה וכו', והיינו דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי: לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה, ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם הטא יחיד - אומרים לו: כלך אצל יחיד, ואם הטא צבור אומרים להם: כלך אצל צבור, וצריכא וכו' דיחיד לא מפרסם המאיה, וצבור נפישו רחמייהו וכו'. עד כאן. והתוסי כתבו שם דבור קטן קשה ההבנה, ונתחבטו בו המפרשים, כתבו וזה לשונם: **וצריכא, פירוש: לכתוב הטאם וקבלת תשובתם. עד כאן. **ודבריהם תמוהים** וצריכים פירוש. ולכאורה נראה דהוקשה להם קושיא גלויה, איך אפשר שיסכים ה' להחמיאם בגזרה כדי ללמד אחרים? ועוד, אם כן הוא, למה נענשו ישראל העונש הנפלא שעדןן (פשעו) [רישמון] לדורות? וגם דוד המלך ע"ה למה נענש?**

ויש מפרשים דהחטא ודאי היה בבחירתם הרעה, אלא שהיו יכולים להתגבר על יצרם והיה לה' להצילם, דכתיב "רגלי חסידיו ישמור" (ש"א ב ט), אלא שה' הניחם על בחירתם ללמד תשובה, וכן פירש מהרש"א ז"ל. **אך התוספות** לא ניהא להו גם בזה, דקיימא לן (ברכות לג) "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", לזה פירשו דהם ודאי בבחירתם עשו מה שעשו ולא היה לה' להצילם, אך לא היה מן הראוי לפרסם הטאם לכותבו לדורות, וכדקיימא לן (מנחות צט) בתלמיד חכם שסרה - פסהו כלילה, ולא נכתב אלא להודיע לדורות כח התשובה. וזהו דקאמר (ר' יהושע בן לוי) (ר' יוחנן בשם רשב"ן) "לא היו ישראל ראויין, ולא היה דוד

תרכו

מי

פרשת שלח לך

מנוחות

ומהכתיבה ילמדו הדורות, ולא שהמעשה
לבד יספיק כפשט דברי הי"ם, אלא שהש"ם
קצָר פְּמוֹכָן, וסגנון דברי התוספות כך הם,
וצריכא - פירוש: קְדֵי לכתוב הטאם וכו'.
והוא מבואר:
בפרשת ציצית כתבנו בחלק ב' בדרוש
לתפלין יְעִין שם. ברוך ה' לעולם אמן ואמן:

